

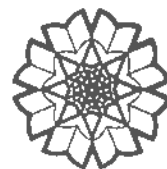
مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی
(مرکز پژوهش‌های ایرانی و اسلامی)

ابوالقاسم فردوسی شاهنامه

به کوشش
جلال خالقی مطلق

دقره هشتم

فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ق.
 شاهنامه/ابوالقاسم فردوسی؛ به کوشش جلال خالقی مطلق. - تهران: مرکز دائرة
 المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۶.
 ۸ جلد. (انتشارات مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵،
 ۲۶، ۲۷ - (کانون فردوسی)
 * پاورقی و فهارس
 * مجلدات ۱ تا ۶، چاپ ۲ و مجلدات ۷ و ۸ چاپ اول، همکاران جلد ششم و
 هفتم به ترتیب: محمود امید سالار و ابوالفضل خطیبی.
 * فهرست‌نویسی براساس فیبا
 ۱. شعر فارسی - سده ۴ق. الف. خالقی مطلق، جلال، ۱۳۱۶ - ، ویراستار
 ب. عنوان
 کتابخانه ملی ایران PIR4490
 محل نگهداری ۸ فا ۱ / ۲۱
 ۴۶۷۵۸-۸۵ م

نام کتاب: شاهنامه
 سراینده: حکیم ابوالقاسم فردوسی
 ناشر: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی (مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی).
 حروف چینی، صفحه‌آرایی و نمونه خوانی: شهرزاد ولاتی - پیمان فیروزبخش
 طراحی نشان کتاب: نادر مطلبی‌کاشانی - بهرام افشار - برگرفته از کتیبه آرایشی
 دست‌نویس شاهنامه فلورانس مورخ ۱۴ق.
 لیتوگرافی: بزرگمهر، چاپ: طلایه ۸۰، صحافی: سیدین.
 چاپ اول: تهران ۱۳۸۶
 تعداد: ۲۰۰۰ نسخه

شابک (دوره): ۹-۴۵-۷۰۲۵-۹۶۴

شابک (ج ۸): ۸-X-۵۳-۷۰۲۵-۹۶۴

* حقوق این چاپ در ایران که از طرف مصحح منحصرأ به مرکز دائرة المعارف بزرگ
 اسلامی واگذار شده است از هر حیث محفوظ می‌باشد.

فهرست مطالب دفتر هشتم

نه	دستنویس‌های اساس تصحیح این دفتر
ده	مآخذ دیگر
ده	برخی نشانه‌ها
یازده	دستنویس‌های دیگری که بررسی شده‌اند

خسرو پرویز

۳	پادشاهی خسرو پرویز سی و هشت سال بود
---	-------------------------------------

۷	گفتار اندر آگاهی یافتن بهرام از کور کردن ایرانیان هرمز را
۱۲	گفتار اندر رسیدن خسرو و بهرام به یکدیگر
۳۵	گفتار اندر پند دادن گردیه بهرام چوبین را
۵۲	گفتار اندر گریختن خسرو از بهرام چوبین و رفتن به روم
۵۹	گفتار اندر عهد کردن بزرگان با بهرام چوبین
۶۶	گفتار اندر پادشاهی بهرام چوبین
۷۹	گفتار اندر رسیدن خسرو پرویز به روم
۸۱	گفتار اندر رسیدن خسرو پرویز بنزد راهب
۸۸	گفتار اندر رفتن گُسته‌م و خُراد بنزدیک قیصر
۱۰۱	گفتار اندر رسیدن نامه‌ی قیصر روم بنزدیک خسرو پرویز

- ۱۰۵ گفتار اندر طلسم ساختن رومیان
 ۱۱۸ گفتار اندر آمدن نیاطوس نزد خسرو با لشکر و دختر و خواسته
 ۱۲۰ گفتار اندر بازگشتن خسرو از روم به جنگ بهرام
 ۱۲۴ گفتار اندر خبر یافتن بهرام چوبین از کار خسرو پرویز
 ۱۳۰ گفتار اندر رزم رومیان با بهرام چوبین
 ۱۳۵ گفتار اندر رزم بهرام چوبین با خسرو پرویز
 ۱۴۱ گفتار اندر رزم خسرو با بهرام چوبینه و گریختن خسرو
 ۱۵۰ گفتار اندر گریختن بهرام چوبین از خسرو
 ۱۵۵ گفتار اندر نامه‌ی خسرو به قیصر روم

- ۱۶۷ داستان بهرام چوبین با خاقان چین
 ۱۶۸ آغاز داستان
 ۱۷۳ گفتار اندر رزم بهرام چوبینه با مغتوره‌ی ترک
 ۱۷۶ گفتار اندر داستان شیرکیتی با دختر خاقان چین
 ۱۸۱ گفتار اندر کشتن بهرام چوبین شیرکیتی را
 ۱۸۴ گفتار اندر نامه فرستادن خسرو بنزد خاقان چین
 ۱۹۰ گفتار اندر آگاهی یافتن خسرو از بهرام و فرستادن خَرّاد برزین
 ۱۹۴ گفتار اندر چاره کردن خَرّاد برزین به چین
 ۲۰۰ گفتار اندر کشته شدن بهرام چوبین
 ۲۰۷ گفتار اندر خبر یافتن خسرو از مرگ بهرام چوبین
 ۲۱۵ گفتار اندر رزم گردیه با بُرگ
 ۲۱۹ گفتار اندر کین خواستن پرویز از خالان
 ۲۲۶ گفتار اندر نامه‌ی خسرو به گردیه و کشتن گسته‌م را
 ۲۲۸ گفتار اندر نامه‌ی گردیه به خسرو
 ۲۳۳ گفتار اندر سبب خراب کردن خسرو شهر ری را
 ۲۳۹ گفتار اندر تدبیر کردن خسرو در آبادانی
 ۲۴۳ گفتار اندر زادن شیرویه از مادر به پیروزی
 ۲۵۳ گفتار اندر پاسخ نامه‌ی قیصر از خسرو پرویز

- ۲۵۹ داستان خسرو با شیرین
 ۲۶۰ آغاز داستان
 ۲۷۲ گفتار اندر داستان تَخْتِ طاق‌دیس
 ۲۸۱ گفتار اندر داستان باربد با خسرو
 ۲۸۸ گفتار اندر ایوان مداین

۲۹۵

۲۹۹

گفتار اندر بزرگی خسرو پرویز
گفتار اندر برگشتن روزگار خسرو

شیرویه

۳۲۳

پادشاهی شیرویه هفت ماه بود

۳۲۲

۳۵۵

۳۵۸

۳۶۴

گفتار اندر پاسخ دادن خسرو پرویز پیغام شیرویه را
گفتار اندر شیون کردن باربد رامشگر بر خسرو پرویز
گفتار اندر کشته شدن خسرو پرویز
گفتار اندر داستان شیرویه با شیرین

اردشیر شیروی

۳۷۷

پادشاهی اردشیر یک سال بود

فرایین

۳۸۵

پادشاهی فرایین پنجاه روز بود

بوران دخت

۳۹۳

پادشاهی بوران دخت شش ماه بود

آزرم دخت

۳۹۹

پادشاهی آزرم دخت چهار ماه بود

فرّخ زاد

۴۰۳

پادشاهی فرّخ زاد یک ماه بود

یزدگرد شهریار

۴۰۹

پادشاهی یزدگرد بیست سال بود

۴۱۰

آغاز داستان

۴۱۳

گفتار اندر نامه‌ی رستم بنزد برادر و بازگفتن از بودنی‌ها

۴۲۱

گفتار اندر نامه فرستادن رستم بنزدیک سعد وقّاص

۴۲۵

گفتار اندر پاسخ نامه‌ی رستم از نزد سعد وقّاص

۴۲۹

گفتار اندر رزم رستم با سعد وقّاص

۴۳۹

گفتار اندر نامه‌ی یزدگرد به ماهوی سوری

۴۴۱

گفتار اندر نامه فرستادن یزدگرد به مرزبانان طوس

۴۴۸

گفتار اندر آمدن ماهوی سوری به دیدن یزدگرد

۴۵۲

گفتار اندر رزم یزدگرد با ترکان

۴۵۷

گفتار اندر پند دادن موبدان ماهوی سوری را

۴۶۵

گفتار اندر کشته شدن یزدگرد بر دست آسیابان

۴۶۸

گفتار اندر شیون کردن رهبانان بر یزدگرد

۴۷۴

گفتار اندر نشستن ماهوی سوری به پادشاهی ایران

۴۷۷

گفتار اندر رزم ماهوی سوری با بیژن

۴۸۲

گفتار اندر گرفتار شدن ماهوی سوری بر دست بیژن

۴۸۶

گفتار اندر تاریخ گفتن شاهنامه

فهرست‌ها

۴۹۱

فهرست نام کسان

۵۰۱

فهرست نام جای‌ها

دستنویس‌های اساس تصحیح این دفتر

الف- دستنویس‌های اصلی

- ۱-ل دستنویس کتابخانه بریتانیا در لندن، به نشان 103. 21. Add، مورخ ۱۲۷۶/۶۷۵
- ۲-س دستنویس کتابخانه طوقا پوسرای در استانبول، به نشان 1479. H. مورخ ۱۳۳۰/۷۳۱
- ۳-ق دستنویس دارالکتب قاهره، به نشان ۶۰۰۶. س. مورخ ۱۳۴۱/۷۴۱
- ۴-ک دستنویس موزه ملی کراچی، به نشان 1957-913/3. N.M. مورخ ۱۳۵۱/۷۵۲
- ۵-ل دستنویس کتابخانه بریتانیا در لندن، به نشان 18188. Add. مورخ ۱۴۸۶/۸۹۱
- ۶-س دستنویس کتابخانه طوقا پوسرای در استانبول، به نشان 1510. H. مورخ ۱۴۹۸/۹۰۳

ب- دستنویس‌های غیر اصلی

- ۱-ل دستنویس کتابخانه عمومی دولتی لنینگراد، به نشان کاتالک دُرُن، شماره ۳۱۶-۳۱۷. مورخ ۱۳۳۳/۷۳۳
- ۲-ق دستنویس دارالکتب قاهره، به نشان ۷۳ تاریخ فارسی، مورخ ۱۳۹۴/۷۹۶
- ۳-لی دستنویس کتابخانه دانشگاه لیدن، به نشان 494. Or. مورخ ۱۴۳۷/۸۴۰
- ۴-ل دستنویس کتابخانه بریتانیا در لندن، به نشان 1403. Or. مورخ ۱۴۳۸/۸۴۱
- ۵-پ دستنویس کتابخانه ملی پاریس، به نشان 493. Suppl. Pers. مورخ ۱۴۴۱/۸۴۴
- ۶-و دستنویس کتابخانه پاپ در واتیکان، به نشان 118. Ms. Pers. مورخ ۱۴۴۴/۸۴۸
- ۷-ل دستنویس انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم شوروی در لنینگراد، به نشان 1654. S. مورخ ۱۴۴۵/۸۴۹
- ۸-آ دستنویس کتابخانه دانشگاه اکسفورد، به نشان 4. Ms. Pers. C. مورخ ۱۴۴۸/۸۵۲
- ۹-ب دستنویس کتابخانه دولتی برلین، به نشان 4255. Or. 2° مورخ ۱۴۸۹/۸۹۴

مآخذ دیگر

- ۱- بنداری ترجمه شاهنامه به عربی از فتح بن علی بنداری اصفهانی، میان ۶۲۰-۶۲۱/۱۲۲۳-۱۲۲۴، به کوشش عبدالوهاب عزام، چاپ دوم، تهران ۱۹۷۰
- ۲- لغت فرس اسدی طوسی، لغت فرس، به کوشش محمد دبیرسیاقی، تهران ۱۳۳۶
- ۳- لغت دری ابومنصور علی بن احمد اسدی طوسی، لغت فرس (لغت دری)، به تصحیح فتح الله مجتبایی، علی اشرف صادقی، تهران ۱۳۶۵
- ۴- معجم شاهنامه محمد بن الرضا بن محمد العلوی الطوسی، معجم شاهنامه، به تصحیح حسین خدیو جم، تهران ۱۳۵۳
- ۵- لغت شهنامه شیخ عبدالقادر بغدادی، گزیده لغت شهنامه، به تصحیح کارلوس زالمان، سن پترزبورگ ۱۸۹۵
- ۶- راوندی محمد بن علی بن سلیمان الراوندی، راحة الصدور و آية السرور، به تصحیح محمد اقبال، لندن ۱۹۲۱
- ۷- اختیارات شاهنامه احمد بن علی قاینی، اختیارات شاهنامه، دستنویس کتابخانه گوتا در آلمان

برخی نشانه‌ها

- (۱) در جلوی هر واژه یا بیتی که آید، نشان آن است که آن واژه یا بیت مشکوک یا نامفهوم یا فاسد است
- (۲) گویا ضبط درست نیست، ولی شاید هم درست و یا راهبر به صورت درست باشد
- [] در متن هر بیتی که به گمان مصحح بر آن ظن الحاقی بودن می‌رود و یا در جای خود نیست، در چنگک دو گوشه نشانه شده است. همچنین در پی‌نویس‌ها گاه گاه صورت فرضی افتادگی‌های ناشی از سهو کاتب در میان همین نشانه ثبت شده‌اند
- < > هر حرف یا واژه‌ای که در پی‌نویس‌ها در جلوی نشانه دستنویسی در چنگک یک گوشه آید، نشان آن است که آن حرف یا واژه در آن دستنویس نیست و یا افتاده است
- = برابر است با
- آ لت یکم بیت
- ب لت دوم بیت

- پ بی‌نویس (اگر شماره پیش از این حرف آید شماره بیت است و اگر پس از آن آید شماره بی‌نویس است. مثال: ۱۲ پ، یعنی بی‌نویس بیت ۱۲، ولی: پ ۱۲، یعنی بی‌نویس شماره ۱۲)
- ← متن ← نگاه کنید به: متن در شماره سپسین
- ← نگاه کنید به: نشانه برگشت
- نشانه گشتگی ضبطی از ضبط دیگر

دستنویس‌های دیگری که بررسی شده‌اند

- ۱- دستنویس بنیاد خاورشناسی کاما در بمبئی، بی‌تاریخ (افتادگی دارد)
- ۲- دستنویس کتابخانه چستربیتی در دبلین، به نشان Ms. P. 110، مورخ ۱۳۴۱/۷۴۱ (ناقص)
- ۳- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1511، مورخ ۱۳۷۱/۷۷۲
- ۴- دستنویس دارالکتب قاهره، به نشان ۱۸ تاریخ فارسی، مورخ ۱۳۷۲/۷۷۳ یا ۱۳۳۳/۷۳۳ (هر دو تاریخ مشکوک است)
- ۵- دستنویس کتابخانه چستربیتی در دبلین، به نشان Ms. P. 114، بی‌تاریخ (ناقص)
- ۶- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1515، مورخ ۱۴۰۰/۸۰۳
- ۷- دستنویس کتابخانه دانشگاه کمبریج، به نشان Or. 420، مورخ ۱۴۳۸/۸۴۱ (نیمه نخستین شاهنامه)
- ۸- دستنویس کتابخانه ملی پاریس، به نشان Suppl. Pers. 494، مورخ ۱۴۴۴/۸۴۸
- ۹- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1496، مورخ ۱۴۶۴/۸۶۸
- ۱۰- دستنویس انجمن آسیائی بنگال در کلکته، به نشان No. 69، مورخ ۱۴۷۸/۸۸۲
- ۱۱- دستنویس کتابخانه ملی اطیش در وین، به نشان Mxt. 378، مورخ ۱۴۷۸/۸۸۲
- ۱۲- دستنویس کتابخانه چستربیتی در دبلین، به نشان Ms. P. 157، مورخ ۱۴۸۰/۸۸۵
- ۱۳- دستنویس کتابخانه چستربیتی در دبلین، به نشان Ms. P. 158، مورخ ۱۴۸۰/۸۸۵
- ۱۴- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1489، مورخ ۱۴۸۲/۸۸۷
- ۱۵- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1056، مورخ ۱۴۸۶/۸۹۱
- ۱۶- دستنویس کتابخانه ملی پاریس، به نشان Pers. 228، مورخ ۱۴۹۰/۸۹۵
- ۱۷- دستنویس کتابخانه دانشگاه اکسفورد، به نشان Ms. Elliot, 325، مورخ ۱۴۹۴/۸۹۹
- ۱۸- دستنویس کتابخانه دانشگاه استانبول، به نشان Fy. 1406، مورخ ۱۴۹۴/۸۹۹ (دارای نیمه دوم شاهنامه)
- ۱۹- دستنویس موزه فریتس ویلیام در کمبریج، به نشان Ms. 22-1948، بی‌تاریخ (سی و چند برگ)
- ۲۰- دستنویس انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم شوروی در لنینگراد، به نشان S. 822، بی‌تاریخ
- ۲۱- دستنویس کتابخانه دانشگاه استانبول، به نشان Fy. 1405، بی‌تاریخ
- ۲۲- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان R. 1549، بی‌تاریخ

- ۲۳- دستنویس کتابخانه طویقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1507، مورخ ۱۴۹۵/۹۰۰
- ۲۴- دستنویس کتابخانه طویقاپوسرای در استانبول، به نشان R. 1542، مورخ ۱۴۹۵/۹۰۰
- ۲۵- دستنویس کتابخانه طویقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1491، مورخ ۱۴۹۶/۹۰۱
- ۲۶- دستنویس کتابخانه طویقاپوسرای در استانبول، به نشان A. 3065، مورخ ۱۴۹۶/۹۰۱ (?)
- ۲۷- دستنویس کتابخانه کاخ پادشاهی مادرید در اسپانیا، به نشان 3.218 - II، مورخ ۱۴۹۶/۹۰۱
- ۲۸- دستنویس کتابخانه دولتی باویر در مونیخ، به نشان Pers. 8، مورخ ۱۴۹۷/۹۰۲
- ۲۹- دستنویس کتابخانه طویقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1508، مورخ ۱۴۹۷/۹۰۲
- ۳۰- دستنویس حاشیه ظفرنامه حمدالله مستوفی، چاپ عکسی از روی نسخه خطی کتابخانه بریتانیا، به نشان Or. 2833، مورخ ۱۴۰۵/۸۰۷، به کوشش ن. یورجوادی-ن. رستگار، ۲-۱، تهران ۱۳۷۷ (مرکز نشر دانشگاهی)
- ۳۱- دستنویس مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، بی تاریخ، چاپ عکسی، با مقدمه ف. مجتبائی، تهران ۱۳۷۹
- (برای معرفی این دستنویس ها نگاه کنید به: ایران نامه، سال سوم، ۱۳۶۴/۳، ص ۳۷۸-۴۰۶؛ سال چهارم، ۱۳۶۴/۱، ص ۴۷-۱۶؛ ۱۳۶۴/۲، ص ۲۲۵-۲۵۵؛ سال هفتم، ۱۳۶۷/۱، ص ۶۳-۹۴)